

- общей собственности территориальных общин;
- внедрение принципа дополнительности, если государственные ресурсы относительно решения региональных проблем развития рассматриваются как дополнительные к ресурсам, которые аккумулируются регионом самостоятельно;
  - установление правовой ответственности как правительства, так и местных органов власти за выполнение взятых обязательств, касающихся регионального развития.

Стратегической целью преодоления диспропорций в развитии регионов является создание эффективной системы межбюджетных отношений (отношения между централизованным бюджетом и бюджетами регионов), их согласование с общей логикой изменений на региональном и местном уровнях, а также с приоритетными направлениями социально-экономического развития Украины. Достижение стратегической цели предусматривает совершенствование нормативно-законодательной базы, ускорение административно-территориальной реформы.

1. Чубукова О. О формировании национального рынка информационных продуктов и услуг // Экономика Украины. – 1999. – №9. – С.86-88.

2. Макогон Ю., Ляшенко В. и др. Региональные экономические связи и свободные экономические зоны. – Донецк: ДонГУ, 2000. – 198 с.

3. Чмырь Е.С. Свободные экономические зоны: подходы и классификация / Организация и регулирование экономики. – К., 2003. – С.130-135.

4. Миронова Т.Л., Добровольская О.П., Процай А.Ф., Колодий С.Ю. Управление развитием региона. – К.: Центр науч. лит-ры, 2006. – 328 с.

5. Матвеева Е.Н., Малахов В.М., Муравьев Е.П. и др. Планирование экономического и социального развития регионов. – М.: Высш. шк., 1987. – 335 с.

6. Артеменко В. Комплексне оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів на основі критеріїв якості життя населення // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С.84-92.

Получено 23.02.2009

УДК 332.14

Н.І.СКЛЯРУК, канд. екон. наук, О.А.АНДРЕНКО
Харківська національна академія міського господарства

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Визначено поняття моніторингу й індикаторів соціально-економічного розвитку, основні цілі та задачі інформаційної системи моніторингу, сформульовано вимоги до індикаторів і технологія їх побудови.

Метою державної регіональної політики є забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання, через

забезпечення територіально цілісного та збалансованого розвитку України, інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі, максимально повного використання їх потенціалу з урахуванням природних, економічних, історичних, культурних, соціальних та інших особливостей, підвищення конкурентоздатності регіонів і територіальних громад. Ефективність реалізації стратегії розвитку кожного регіону і його районів багато в чому залежить від достовірності, якості та оперативності інформації про соціально-економічні процеси, що відбуваються в різних галузях і сферах життєдіяльності. Вирішення цих проблем можливе тільки при організації моніторингу соціально-економічного розвитку.

На наш погляд, для формулювання поняття «моніторинг соціально-економічного розвитку», узагальнюючи визначення, запропоновані в [1, 2], під соціально-економічним розвитком (СЕР) слід розуміти ефективний процес змін у різних сферах життєдіяльності суспільства, метою якого є підвищення якості життя населення, досягнення певного рівня розвитку соціальної і економічної сфер з найменшим збитком для природних, трудових, матеріальних, технічних, фінансових та інших ресурсів.

Термін «моніторинг» трактується по-різному залежно від сфери його застосування і механізмів здійснення. У роботах Ю.А.Ізраєля моніторинг розглядається як система спостереження, збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан системи, прогнозування змін, а також розробки наукових рекомендацій для прийняття відповідних рішень [3]. У роботі [4] під моніторингом розуміється система постійного спостереження за процесами й тенденціями, що виникають у зовнішньому і внутрішньому середовищі об'єкта з метою їх своєчасної оцінки. На думку В.Е.Рохчина і А.Е.Когута, соціально-економічний моніторинг – це оцінка, прогноз, система спостереження та аналізу економічної і соціальної обстановки, що складається на території, а також розробка рекомендацій до ухвалення раціональних управлінських рішень [5]. Представник української наукової школи Я.О.Побурко визначає систему моніторингу соціально-економічного стану регіону як організовану на принципах реалізації статистичної місії, потреб забезпечення соціально-економічної політики держави, задоволення інформаційних потреб конкретних користувачів, сукупність показників, на основі порівняння значень яких здійснюється оцінка стану й розвитку явища процесів, що відбуваються в регіонах [6].

Метою моніторингу СЕР є забезпечення керівництва регіонів повною, оперативною, достовірною і такою, що легко інтерпретується, інформацією про соціально-економічні процеси в суспільстві, необ-

хідною для підготовки управлінських рішень і розробки стратегії розвитку територій. Виходячи з вищевикладеного, автори визначають моніторинг – як безперервний системний процес збору, аналізу та обробки показників, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних систем і технологій, що дозволяє визначити інтегральні індикатори регіонального стану з метою виявлення тенденцій і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону.

Основними завданнями моніторингу СЕР є:

- збір інформації, що відображає всі аспекти й особливості розвитку соціально-економічних процесів у регіоні; забезпечення цієї інформації органів управління, установ і організацій, населення регіонів;
- вдосконалення системи збору, зберігання і обробки даних шляхом впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних систем і технологій;
- всебічний аналіз і обробка отриманої інформації, вдосконалення системи регіональних статистичних показників, розробка системи приватних і інтегральних індикаторів економічного і соціального розвитку з метою проведення комплексної оцінки рівня СЕР регіонів;
- діагностика потенційних проблем перш ніж вони стануть реальними, розробка рекомендацій щодо усунення негативних і підтримки позитивних тенденцій розвитку;
- розробка критеріїв і системи індикаторів, що характеризують депресивні території;
- розробка прогнозів розвитку адміністративно-територіальних одиниць регіонів.

Завдання моніторингу СЕР регіонів визначаються пріоритетами соціально-економічної політики країни, включаючи регіональну політику, структурну політику, політику соціального захисту, фінансово-бюджетну політику [6]. На нашу думку, залежність головних завдань моніторингу СЕР від пріоритетів розвитку має зворотний зв'язок. На певному етапі, за підсумками моніторингових досліджень може виникнути необхідність у перегляді основних пріоритетів розвитку, що, в свою чергу, приведе до формулювання нових завдань моніторингу.

Підсумковим продуктом моніторингових досліджень є методики, рекомендації і пропозиції, направлені на підвищення ефективності місцевого управління, бюджетного планування, розвитку житлово-комунального комплексу. Результати моніторингових прогнозів і оцінок визначають не тільки перспективні цілі й пріоритети розвитку регіону і його районів, але і всю технологію розробки програм соціально-економічного розвитку, їх комплексність, обґрунтованість, збалансо-

ваність, реальність і ефективність. Моніторинг СЕР є ядро при створенні єдиної регіональної інформаційної системи. На рис.1 знайшло визначення моніторингу регіонального СЕР і його місце в процесі розвитку регіону та його адміністративних районів.

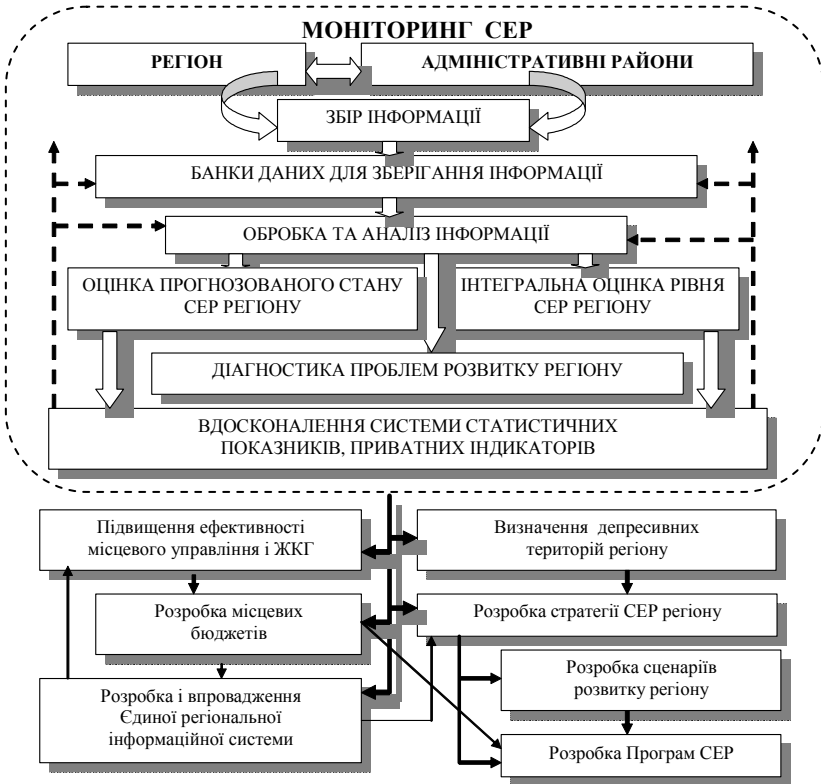

Рис.1 – Алгоритм проведення моніторингу СЕР регіону

Провідним принципом організації соціально-економічного моніторингу є цілеспрямованість. Моніторинг має бути націлений на вирішення конкретних насущних завдань. Системний підхід передбачає дослідження СЕР адміністративно-територіальних одиниць як підсистеми регіону, з урахуванням його зв'язків з іншими регіонами країни. Комплексний підхід вимагає вирішення всієї взаємопов'язаної сукупності завдань моніторингу СЕР, що, в свою чергу, не виключає послідовного дослідження за кожним напрямком розвитку регіонів.

Серед інших принципів соціально-економічного моніторингу необхідно відзначити: достовірність і повноту, тобто використання тільки перевірених даних і систем показників, що характеризують досліджуваний напрям розвитку; безперервність спостереження за об'єктами; періодичність збору інформації про зміни, що відбуваються; порівнянність вживаних показників моніторингу в часі; економічність, тобто організація моніторингових досліджень при найменших витратах.

Структура моніторингу СЕР включає моніторинг якості життя, моніторинг економічного потенціалу і розвитку, моніторинг конкурентоспроможності регіону, моніторинг бюджетного потенціалу, моніторинг демографічного і трудового потенціалу і т.д.

Інформаційний банк даних моніторингу СЕР повинен містити систематизовані дані про багаторічний розвиток регіону і його адміністративно-територіальних одиниць (АТО). Основою формування банку інформації є нормативно-законодавча база, дані державної і регіональної статистики. Виникає також потреба в додатковій інформації, джерелом якої може служити регіональна інформаційна система, а також звіти органів управління, підприємств і установ, матеріали незалежних експертно-аналітичних організацій. Для того, щоб процес збору інформації не перетворився на безсистемний, необхідно на рівні регіону чітко встановити оптимальний набір основних показників, що якнайповніше характеризують певні напрями розвитку регіону.

Одним із найважливіших завдань моніторингу є оцінка рівня СЕР регіону та його адміністративних районів. Індикатори СЕР є основою моніторингових оцінок. У спрощеному визначенні індикатор – це цифровий показник, що використовується для обґрунтування економічної політики, спрямованості розвитку економічних процесів й оцінки їх результатів [7]. Оскільки індикатор може бути складною конструкцією, що включає метод і результати виміру, то індикатором можна назвати конструкт, представлений у певній шкалі виміру, включаючи початкову (базову) теорію, інформаційну базу, способи, алгоритми і результати виміру та інтерпретацію результатів, підпорядковану певним правилам [8]. У цьому визначенні під індикатором можна розуміти як приватні (прості), так і інтегральні (складові) індикатори, що можуть бути представлені у вигляді певної моделі. Досить докладна класифікація наведена в [6].

Основними індикаторами, що застосовуються для оцінки регіонального розвитку, згідно з концепцією державної регіональної політики України, є показники, які характеризують динаміку зростання якості життя, вартості робочої сили, землі, об'єктів нерухомості, міграцію

населення, рівень злочинності, індекс людського розвитку в порівнянні з середньоукраїнськими показниками. Особлива увага приділена необхідності розробки індикаторів оцінки діяльності керівництва органів виконавчої влади. Обов'язковими індикаторами діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування їх посадових осіб у регіонах є відкритість діяльності, доступність для юридичних і фізичних осіб, чому має сприяти впровадження системи електронного урядування, інших сучасних інформаційних технологій.

Найчастіше система приватних індикаторів формується на основі статистичних показників, що характеризують певний напрям СЕР. Наприклад, рівень розвитку малого бізнесу адміністративних районів регіону може характеризувати система безрозмірних приватних індикаторів:

1) приватний індикатор, що характеризує обсяги продукції (робіт, послуг), реалізовані малими підприємствами: $i_j^1 = \frac{ОП_j}{МП_j} \cdot \frac{МП_p}{ОП_p}$, де

$ОП_j$ – об'єми продукції (робіт, послуг), реалізовані малими підприємствами j -го району; $МП_j$ – кількість малих підприємств в j -му районі; $ОП_p$ – обсяги продукції (робіт, послуг), реалізовані всіма малими підприємствами району; $МП_p$ – кількість малих підприємств в районі;

2) приватний індикатор, що характеризує валові капітальні інвестиції в малі підприємства: $i_j^2 = \frac{ВІ_j}{МП_j} \cdot \frac{МП_p}{ВІ_p}$, де $ВІ_j$, $ВІ_p$ – валові капітальні інвестиції в МП j -го району і всього регіону, відповідно;

3) приватний індикатор, що характеризує рівень зайнятості населення районів у малому бізнесі: $i_j^3 = Z_j / Z_p$, де Z_j , Z_p – рівень зайнятості в МП по j -му району і середньорегіональний рівень зайнятості, відповідно.

У свою чергу, система приватних індикаторів формує груповий інтегральний індикатор, який в більшості випадків представляє лінійну

комбінацію вигляду: $I_k = \sum_{i=1}^n \mu_{ki} i_{ki}$, де i_{ki} – система приватних індика-

торів для певного напрямку СЕР; μ_{ki} – вагові коефіцієнти [9]. При побудові індикаторів необхідно дотримуватись певних вимог: визначеність мети; просторова інваріантність (стандартність); тимчасова інваріантність; концептуальна обґрунтованість; валідність, надійність; достовірність, можливість об'єктивної і суб'єктивної оцінки; зв'язність;

обґрунтованість вибору шкали виміру, вимога безрозмірності (в більшості випадків); чутливість до змін; мінімізація витрат по збору інформації для формування індикаторів.

Технологія побудови індикаторів вимагає послідовного виконання певних дій, що представлені на блок-схемі (рис.2). Концепція повинна вказати мету, визначити напрям СЕР, клас індикатора (простий або інтегральний), розмірність і тип шкали для кожного індикатора.

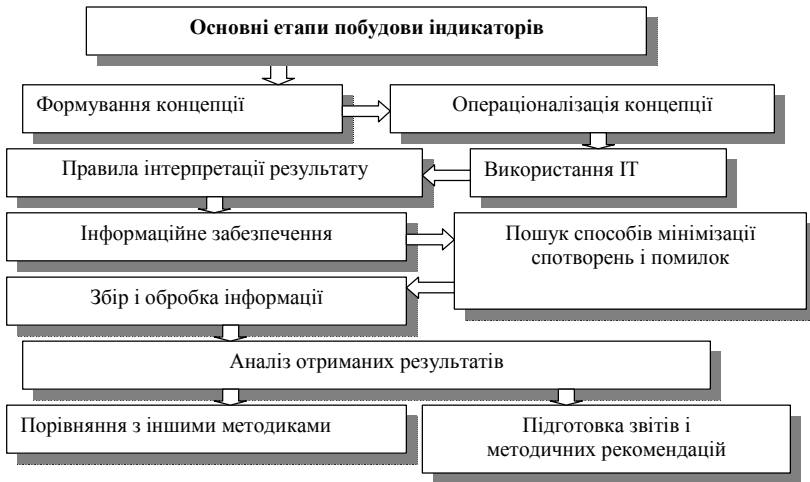

Рис.2 – Технології побудови індикаторів

Операціоналізація концепції з'єднує теоретичне представлення індикатора і його реалізацію у вигляді набору алгоритмів розрахунків на основі запропонованого методу. Обробка великих масивів інформації неможлива без використання сучасних інформаційних технологій. Найчастіше застосовують електронні таблиці й статистичні програми, наприклад STATISTICA. Результати, отримані після застосування методу розрахунку, необхідно правильно інтерпретувати, що вимагає створення правил інтерпретації.

Значну роль при побудові індексаторів відіграє інформаційне забезпечення. Значення індикатора багато в чому залежить від джерел інформації. Найбільш достовірними вважаються статистичні показники, які опубліковані в офіційних збірниках. Проте навіть ця інформація не завжди достовірна. Наприклад, дані про доходи населення мають умовний характер, оскільки не враховують тінювих доходів. При по-

будові індикаторів можна використовувати інформацію, отриману в результаті спеціальних організованих обстежень. До цього типу інформації можна віднести деякі показники, що характеризують рівень розвитку АТО регіону, але не включені в офіційну статистику.

Будь-яка методика побудови інтегральних індикаторів, заснована на методах математичної статистики, містить помилки. Доказ достовірності результатів вимагає обчислення помилок і, при необхідності, перевірки статистичних гіпотез. Випадкові помилки характерні для вибіркового оцінок. Невипадкові помилки і неточності можуть бути результатом недосконалості статистичної бази.

Обробка інформації пов'язана з проблемами неповного подання зібраних статистичних показників. Наприклад, у статистичних збірниках Харківської області немає детальної інформації щодо ряду малих міст і райцентрів. Відсутні важливі показники, що характеризують рівень розвитку районів регіону. Таким чином, дану інформацію необхідно збирати, використовуючи додаткові джерела. Від повноти набору показників багато в чому залежить правдоподібність підсумкових результатів розрахунку групових інтегральних індикаторів.

Аналіз результатів побудови індикаторів вимагає проведення тесту на достовірність. Мали місце випадки, коли некоректне використання методів математичної статистики, невірний вибір вагових коефіцієнтів, необґрунтований відбір приватних індикаторів приводили до недостовірних результатів. Необхідно здійснювати порівняння результатів, отриманих за допомогою різних підходів і моделей, в різні тимчасові періоди. Тільки після успішної апробації запропонованої методики побудови інтегральних індикаторів її результати можна використовувати для вирішення проблем стратегічного планування і управління.

1.Бережная И. В. Национальные приоритеты та региональные детерминанты социально-экономического зростання (на матеріалах АР Крим).– Львів: ІРД НАН України, 2004. – 640 с.

2.Герасимчук З.В., Вахович И.М. Организационно-экономический механизм формирования и реализации стратегии развития региона. – Луцк: ЛГТУ, 2002. – 248 с.

3.Израэль Ю.А. Концепция мониторинга состояния биосферы // Мониторинг состояния окружающей природной среды. – Л., 1997. – С.10-25.

4.Системы финансового мониторингу. Методология проектирования / За ред. О.В.Мозенкова. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2005. – 152 с.

5.Когут А.Е., Рохчин В.Е. Региональный мониторинг качества жизни населения. – СПб.: ИСЭПН РАН, 1994. – 87 с.

6.Мониторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону / За наук. ред. Я.О.Побурка. – Львів, 2006. – 306 с.

7.Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т.1 / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2000. – 652 с.

8.Бородкин Ф.М., Айвазян С.А. Социальные индикаторы. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2006. – 607 с.

9.Андренко Е.А. Интегральная оценка уровня социально-экономического развития муниципальных образований на примере Харьковского региона // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.82. – К.: Техніка, 2008. – С.68-75.

Отримано 19.03.2009

УДК 338.47 : 629.33

І.Ю.ЗАЙЦЕВА, канд. екон. наук

Українська державна академія залізничного транспорту, м.Харків

СИСТЕМА КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ

Досліджено значення автомобільного транспорту для різних галузей економіки України, в тому числі для міського господарства. Наведено характеристику та класифіковано види корпоративного контролю з метою розробки дієвої стратегії захисту автотранспортних підприємств від недружніх поглинань.

Розвиток зовнішньої торгівлі – одна з найважливіших умов подолання кризових явищ в економіці України, її стабілізації і структурної перебудови, рівноправного входження країни в систему міжнародного поділу праці. Важливу роль у цьому процесі покликаний відіграти транспорт, що не тільки є засобом забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків, але і виконує самостійну функцію експортера транспортних послуг. Водночас розгул переділу власності змушує нас серйозно задуматися над проблемою зміцнення економічної безпеки насамперед автотранспортних підприємств. Стратегічне значення автомобільного транспорту для економіки України обумовлює необхідність у консолідації зусиль вчених і практиків у боротьбі з рейдерством і недружніми поглинаннями, а також створенні сприятливих умов для підтримки економічної безпеки автотранспортних підприємств.

На рівень корпоративного управління кожного підприємства та на оцінку його інвестиційної привабливості впливає й те, як забезпечується захист інтересів меншості акціонерів та чи забезпечується він взагалі.

Внаслідок процесів приватизації державного майна в Україні існує велика кількість дрібних акціонерів – здебільшого це працівники акціонерних товариств, які виникли у процесі приватизації. Пакети акцій таких акціонерів у більшості випадків не перевищують 1-2% від розміру статутного фонду товариства.

Категорія дрібних акціонерів є найменш захищеною у корпоративних відносинах. Непоодинокими є випадки грубих порушень їхніх прав з боку менеджменту товариства та крупних акціонерів. Причина-